

**ЛЕСЯ УКРАЇНКА ТА ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ
(за матеріалами наукових досліджень
та італійських перекладів)**

Дружинець Марія,

докторка філологічних наук, професорка кафедри
української мови Одеського національного університету імені
І.І. Мечникова (м. Одеса, Україна)

Стаття присвячена неоціненній спадщині Лесі Українки як постаті національної пам'яті українців, зокрема перекладацькій скарбниці. **Метою статті** є виклад перекладацьких трансформацій Лесі Українки та її творів. **Об'єкт дослідження** – італійські переклади творів Л.Українки та наукові джерела, присвячені перекладам творів поетеси. **Предметом дослідження** є особливості перекладу поетичних творів Лесі Українки польською, російською, італійською мовами та перекладацьке насліддя Лесі Українки кримського періоду. Творчість Лесі Українки та перекладацькі прийоми, за допомогою яких можна здійснити перехід від одиниць оригіналу до одиниць перекладу, привертали увагу польських (Ю. Лободовський, С. Тверохліб), італійських (В. Дунас, Л. Помпео), російських (М. Комісарова) перекладачів, про яких ідеться в розвідці.

Перекладацьке насліддя Лесі Українки кримського періоду надзвичайно цінне. Перекладацька діяльність поетеси та переклади її творів – один із шляхів знайомства української та зарубіжної інтелігенції (народу) з найкращим, що було створено людством у мистецтві, оскільки створене найталановитішою представницею не тільки свого покоління в українській літературі, а й серед жінок-письменниць у світовій.

Ключові слова: перекладацькі трансформації, Леся Українка, перекладацьке насліддя, польські, російські, італійські переклади

*The article is devoted to Lesya Ukrainka's invaluable heritage as a figure in the national memory of Ukrainians, in particular her translation treasury. **The aim of the article** is to present the translation transformations of Lesya Ukrainka and her works. **The object of research** is Lesya Ukrainka's Italian translations of works and scientific sources devoted to translations of the poet's works. **The subject** of the research is the peculiarities of the translation of Lesya Ukrainka's poetic works into Polish, Russian and Italian and the translation heritage of Lesya Ukrainka of the Crimean period. Lesya Ukrainka's works and translation techniques, which can be used to make the transition from original units to translation units, attracted the attention of Polish (Y.*

Lobodovskyi, S. Tverdokhlib), Italian (V. Dunas, L. Pompeo), Russian (M. Komissarov) translators mentioned in the research.

Lesya Ukrainka's translation legacy of the Crimean period is valuable. The translation activity of the poetess and translations of her works becomes the way to acquaint the Ukrainian and foreign intellectuals with her poetry. The translations were created by one of the most talented representative not only of her generation in Ukrainian literature but also among women writers in the world.

Keywords: translation transformations, Lesya Ukrainka, translation heritage, Polish, Russian, Italian translations.

Творчість Лесі Українки та проблеми перекладацьких трансформацій давно привертають увагу вітчизняних, зарубіжних літературознавців та перекладачів. Адже перекладацькі трансформації, як зазначає Ю. Шепель, не обходяться без мовних одиниць, що мають як план змісту, так і план вираження, носять формально-семантичний характер, перетворюючи як форму, так і значення вихідних одиниць [9].

Метою статті є виклад перекладацьких трансформацій Лесі Українки та її творів. Об'єкт дослідження – італійські переклади творів Л.Українки та наукові джерела, присвячені перекладам творів поетеси. Предметом дослідження є особливості перекладу поетичних творів Лесі Українки польською, російською, італійською мовами та перекладацьке насліддя Лесі Українки кримського періоду.

Поетичним словом Лесі Українки цікавились англійські, канадські, американські перекладачі (К. Робертс, П. Канді, В. Кіркконел, Р. Лайвсей, В.Річ), а також українці, які народились чи жили в англomовних країнах, серед них К. Андрусишин, Дж. Вір, О. Івах, М. Скрипник, Р. Стойко-Лозинська [2, с. 8]. Переклад російською мовою здійснювали М. Комісарова, А. Антокольський, В. Звягінцева, С. Маршак, В. Рождественський, О.Благініна, М. Зенкевич, О. Дейч та ін. [1, с. 57]. Розглядаючи історію перекладів творів Лесі Українки, можна стверджувати, що вони є прикладом зовнішнього контакту, оскільки виконували тільки інформативну функцію [9].

Як відомо, Леся Українка залишила неоціненну перекладацьку спадщину. Саме завдяки Іванові Франку вона навчилася перекладацьких прийомів і вже наприкінці 80-х років разом зі своїми друзями, учасниками київського гуртка «Плеяда», розробила програму перекладів творів іноземних письменників українською мовою. Перекладала письменниця з

російської, польської, німецької, французької, англійської, італійської, старогрецької, давньоіндійської та єгипетської мов, зокрема вона переклала українською мовою «Пропалу грамоту» з «Вечорів на хуторі близь Диканьки» М. Гоголя, «Старуху Ізергіль» М. Горького, поему В. Гюго «Бідні люди», 65 віршів «Книги пісень» Г. Гейне з циклу «Ліричні наспіви» і близько 90 віршів з циклу «Знов на Батьківщині» та ін. Її перу належать цікаві наукові праці із зарубіжної літератури («Два напрямки в новітній італійській літературі» (1900), «Нові перспективи і старі тіні» (1901) та ін.) [4].

Деякі переклади Лесі Українки були зроблені в Криму, де письменниця лікувалась і тимчасово подорожувала. У листі до матері від 30 березня 1898 р. з Ялти Леся Українка писала про своє зацікавлення драматичними творами Байрона: «Може бути, перекладу шматок «Манфреда» або «Каїна...». Саме в Криму Леся Українка почала працювати над перекладом «Макбета». І тут яскраво відображається її своєрідна інтерпретація твору – вільна асоціація. «Макбет» в інтерпретації Лесі Українки набуває такого специфічного фактору, як читання міжстрокової інформації, тобто ми сприймаємо переклад письменниці як особливе явище з боку українського читача. Саме це дозволяє наблизити твір великого Шекспіра до народу – це і народні вислови, і особиста подача іншомовної інформації) [4].

Поезія Лесі Українки, як зазначалося, була перекладена багатьма мовами, зокрема Юзеф Лободовський перекладає уривок із «Боярині», яку вважав одним із кращих творів поетеси, польською мовою [6], а в статті «Twórczość Łesi Ukrainki (W dwudziestopięciolatecie śmierci – 1913–1938)» наголошує про змістові та стилістичні особливості поезії та зазначає її величезну роль у розвитку українського красного письменства: «Поезія Лесі Українки є маніфестацією мистецтва, з одного боку, естетично автономного, з другого боку – не відстороненого від суспільної проблематики, яке уміло її гармонійно поєднувати в єдину досконалу цілісність. Відхід у бік казкової фантастики, поетичного міфу, історизму, який спостерігається в останній період її життя, був, безперечно, наслідком певних розчарувань, спричинених досвідом першої російської революції. І в цьому так, як і завжди, і всюди, Леся Українка залишалася в згоді зі змінами, які відбувалися серед найбільш вартісної частини передової верстви її народу» [11, с. 346]. Польською мовою було перекладено С. Твердохлібом вірш

«Хотіла б я уплисти за водою...», що належить до циклу «Ритми» і датований груднем 1900 року. Зіставляючи оригінальний текст та його польську інтерпретацію, можна відразу відзначити змістову та формальну (структурну) адекватність. Поезія написана в мрійливій елегійній тональності, яка досягається відповідною емоційно забарвленою лексикою, оповідною інтонацією, що виникає в результаті збігу синтаксичних і просодичних одиниць тексту (складні поширені речення становлять строфу або іноді її половину); повторами однакових або контекстуально синонімічних слів, які часто набувають рис анторизму (уточнення, посилення) [6, с. 101].

Найбільшим є російськомовний перекладацький доробок Лесі Українки, зокрема переклади Марії Комісарової. Найперше, що привертає увагу дослідників перекладів Марії Комісарової із творів Лесі Українки, – це передача метрики оригіналу [3, с. 20]. У статті Ю. Шепель «Особливості перекладу ліричних творів Лесі Українки М. Комісаровою (щодо поетичного відлуння долі у творчості Лесі Українки)», знаходимо цінний аналіз, зокрема щодо фонетичних особливостей лірики поетеси та її російського відповідника в перекладі Марії Комісарової, зокрема рядок *В темну бессонную ніч, в передсвітнюю чорну годину* [8, с. 54] у вірші «Завітання» Лесі Українки звучить російською як *В темную бессонную ночь, в преддверье рассвета* [7, с. 132]), а також високу оцінку досконалого зразка перекладацького завдання [9].

Варті уваги в поезії «Завітання» Лесі Українки як алітерації, так і ономапопеї. Один лише рядок поезії містить п'ять звуків [в]. При перекладі алітерація не змінюється: *І хвилювала в повітрі, як море в негоду* [8, с. 54] переклад М. Комісаровою *... волновала в воздухе, как море в ненастье* [7, с. 132]. Щодо фонетичних особливостей лірики Лесі Українки та її російського відповідника в перекладі Марії Комісарової, як зазначає О. Шепель, «можна зафіксувати загалом дуже нечасту, але довершену практику алітерації. І там, де вона найбільш помітна, перекладачці вдається скерувати сприятливі в плані алітерації лексичні ресурси російської мови в належне русло» [9].

Внесок, зроблений Марією Комісаровою в справі перекладу класичної спадщини Лесі Українки – один із найвагоміших у царині поетичної інтерпретації творів письменниці російською мовою [9]. Лірика Лесі Українки, всуціль метафористична, глибоко закорінена в традиції

українського писаного й мовленого красного слова, надихнула Марію Комісарову на перекладацьку працю високого рівня майстерності [5].

Великий внесок у скарбницю українського перекладу іноземними мовами, зокрема італійською, у скарбницю перекладу багатогранної і різножанрової (від віршів для дітей і до складних психологічних драм) творчості Лесі Українки, здійснили Лоренцо Помпео та філологиня-україністка Віра Дунас – колишня студентка Львівського національного університету імені Івана Франка. Сьогодні перекладачка мешкає у м. Кремона в Італії, у неї італійсько-українська родина, у якій діти спілкуються українською мовою й цікавляться українською історією, мистецтвом, літературою. Віра переклала твори поетеси («*Contra spem spero*», «Мій шлях», «Надія», «Конвалія», «Давня весна», а також казки, драми, зокрема «Лісову пісню» та ін.) не тільки для молоді, яка має українське походження, а для того, щоб італійці відкрили для себе українську літературу і такого генія, як Леся Українка. У першому рядку третьої строфи вірша «Сім струн» («*Sette corde*»), присвяченого М. Драгоманову (*dedicata a Mykhajlo Dragomanov*), можна звернути увагу на аналогічні алітерації та асонанс, зокрема український [p] та італійський [r]; [z] і [z]; [m] і [t] повторюються двічі, а звук [a] український та італійський – шість разів: *I, може, зустрінеться пісня моя самотная - Forse, la mia solitaria canzone s'incontrerà* (Архів перекладачки).

Переклад творів Лесі Українки італійською мовою, який зараз у видавництві «Mimesis» і згодом вийде у світ, – це перша ластівка українки Віри Дунас, авторки багатьох статей, присвячених Україні та українцям, і серед них вартій уваги «Лист до Лесі Українки», опублікований до 150-річчя поетеси в італійському періодичному виданні «*Scritture*» (№15, 2021), у якому філологиня підкреслює, що слово Лесине завжди буде сучасним і дороговказом для нас : *«Смливости тобі ніколи не бракувало, і тому ти продовжуєш жити, продовжуєш бути присутня у наших думках, у наших душах через призму твоїх незрівнянних творинь: «Буде початком тоді мій кінець» – «Il coraggio non ti è mai mancato e tu continui ad esistere nelle nostri menti, nelle nostre anime, attraverso le tue meravigliose opere: «Sara l'inizio la mia fine»* [10, с. 5].

Перекладацьке насліддя Лесі Українки кримського періоду невелике за обсягом, але воно надзвичайно цінне, адже його особливістю є багатство, розмаїття та народність мови,

національна спрямованість у тлумаченні оригінального твору. Перекладацька діяльність поетеси та переклади її творів – один із шляхів знайомства української та зарубіжної інтелігенції (народу) з найкращим, що було створено людством у мистецтві, оскільки створене найталановитішою представницею не тільки свого покоління в українській літературі, а й серед жінок-письменниць у світовій, бо саме їй вдалося вивести українське письменство на рівень європейських зразків.

Література

1. Аврахов Г. Художня майстерність Лесі Українки – лірика. Київ: Рад. школа, 1984. 245 с.
2. Боговін О. Специфіка інтерпретації поетичного пейзажу у перекладному тексті. *Слово і Час*. 2009. № 11. С.15–19.
3. Вишневецька Н. О. Лірика Лесі Українки. Текстологічне дослідження. Київ: Наук. думка, 1976. 50 с.
4. Вклад Лесі Українки у перекладознавство. URL : https://otherreferats.allbest.ru/languages/00380940_0.html (дата звернення: 01.02.2021).
5. Драч І. Слово про Лесю. *Духовний меч: літературно-критичні статті та есе*. Київ, 1983. 58 с.
6. Кравченко С. Творчість Лесі Українки в польській літературній пресі міжвоєнтя: поетичні переклади, критика. URL : [http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17933/07-Kravchenko.pdf?sequence=\(дата звернення : 02.02.2021\)](http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/17933/07-Kravchenko.pdf?sequence=(дата звернення : 02.02.2021)).
7. Украинка Л. Лесная песня: Лирика и драматические произведения: перевод с укр. / Сост. Евг. Дейч; Вступит. статья Ал. Дейча. Москва: Художественная литература, 1988. 399 с.
8. Українка Леся. Неопубліковані твори. Львів, 1987. 578 с.
9. Шепель Ю. О. 2019. Особливості перекладу ліричних творів Лесі Українки М. Комісаровою (щодо поетичного відлуння долі у творчості Лесі Українки). URL : <https://ukrlit.net/article/article2019/38.html> (дата звернення : 01.02.2021).
10. Dunas Vira. Lettera a Lessja Ucrainka. *Scritture*. №15. 2021. С 5.
11. Łobodowski J. Twórczość Łesi Ukrainki (W dwudziestopięciolecie śmierci – 1913–1938). *Biuletyn Polsko-Ukraiński*. 1938. No32. S. 345–34.